

„Reali jėga, kurią remia visa tauta“: nuo Maskvos atsiskyrusių Lietuvos komunistų vaizdavimas televizijos laidoje „Panorama“ 1990 metų sausį–kovą

Lukas Aluzas

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto magistrantas
lukasaluzas@gmail.com

Santrauka. *Europos komunistinių visuomenių transformacija į demokratines 1988–1990 metais – masinis ir sudėtingas, komplikotas reiškinys. Prisidengdami demokratijos įgyvendinimu vietiniai komunistiniai režimai bandė išlaikyti savo įtaką valstybėse, turėdami gausybę išteklių, tarp jų – informacinį. Žiniasklaida politinės komunikacijos požiūriu pretendavo net ne į atskiro veikėjo šalia politikų ir auditorijos poziciją, bet marionetinių politikų eksklavą. Laisvėjanti visuomenė ėmė dairytis politinių nekomunistinių alternatyvų, tačiau komunistinės jėgos bandė iš paskutiniųjų išlaikyti sprendimo monopolį. Taip nutiko ir iš Sovietų Sąjungos okupacijos besivaduojančioje Lietuvoje 1990 metais. Tad kyla klausimas, kaip, artėjant pirmiesiems demokratiniams rinkimams po Antrojo pasaulinio karo, apie valdžią uzurpavusių Lietuvos komunistų partiją rašė, kalbėjo, rodė žiniasklaida? Nuoseklūs laikraščių archyvai išlikę iki šių dienų, taigi galime aiškiai pamatyti, kaip politinio lauko klausimus reflektavo spauda. Tačiau ką ir kaip transliavo srautinės informacijos priemonė – televizija? Ši tema viešojoje erdvėje beveik nefigūruoja, prisidengiant tuomet dirbusiųjų argumentu „aš nieko neprisimenu“ arba apibendrintu pasakojimu. Arba tuo, kad iš tuomet transliuotų laidų yra likę menki likučiai, kurie negali suteikti pilno konteksto, ką ir kaip televizija rodė. Remian-*

Received: 05/09/2022. Accepted: 01/12/2022

Copyright © 2021 Lukas Aluzas. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

tis televizijos teorijos ir praktikos nuostata, kad televizijos reportažas ar kita produkcija yra kuriama teksto pagrindu, straipsniui parengti naudojamos Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomais laidos „Panorama“ tekstais. Straipsnio tikslas – įvardyti, kaip pagrindinėje informacinėje televizijos laidoje žurnalistai atspindėjo įvykius, susijusius su Lietuvos komunistų partija, kokias auditorijos nuostatas galėjo formuoti apie šią politinę jėgą rinkiminės kampanijos metu. Straipsnyje publikuojama televizijos laidos „Panorama“ tekstų, susijusių su Lietuvos komunistų partija, jos lyderiu Algirdu Brazausku ir partijos veikla, analizė.

Esminiai žodžiai: Lietuvos komunistų partija, Aukščiausioji Taryba, televizija

Image of Lithuanian Communists who Broke away from Moscow in the TV Show “Panorama” of the Lithuanian Television in January-March 1990

Summary. *The transformation of communist societies into democratic ones in Europe in 1988-1990 is a massive and complicated phenomenon. Claiming that they were implementing democracy, the local communist regimes had been trying to maintain their influence in the states, for which they had a lot of resources, including the media. In terms of political communication, the mass media claimed not even the position of an individual actor next to politicians or the audience, but a puppet group of politicians. The liberating society began to look at non-communist political alternatives, while the communists were trying to maintain a monopoly. This also happened in 1990 in Lithuania, which was occupied by the Soviet Union. Hence the question arises, as the first democratic elections after the Second World War had approached, how did the media describe the Lithuanian Communist Party that seized power? Consecutive newspaper archives have survived to this day, therefore we can clearly see how the press has reflected the news of the political field. But what and how was streaming media TV broadcasting? Often these were working at the time say “I don’t remember anything” or tell generalized narratives. In addition, there is an argument that there are little remains left of the programs, which cannot provide a full context of what and how television had been showing. Based on the thesis of television theory and practice that a television report or other production is created based on a text, the texts of the program “Panorama” stored in the Central State Archive of Lithuania are used to prepare the article. The purpose of this article*

is to show how the journalists reflected the events related to the Lithuanian Communist Party in the main informational television show, what attitudes of the audience could be formed on this political force during the election campaign. The article publishes an analysis of the texts of the TV show "Panorama" related to the Lithuanian Communist Party, its leader Algirdas Brazauskas and the party's activities.

Key words: Communist Party of Lithuania, Supreme Council, television

Įvadas

1990 metais vyksta pirmieji demokratiniai rinkimai į Lietuvos Tarybų (=sovietų) Socialistinės Respublikos (LSSR) Aukščiausiąją Tarybą (AT): vis dar okupuotos šalies gyventojai jau gali palyginti laisvai rinkti savo kandidatus į parlamentą, kuriam bus pavedama spręsti Lietuvos deokupacijos klausimą. Tai, galima sakyti, vienas iš kulminacinių visuomeninių politinių pokyčių Lietuvoje taškų ir bendro demokratizacijos proceso Rytų Europos valstybėse ir iš dalies pačioje Sovietų Sąjungoje (SSRS) elementas. Dar iki rinkimų, 1989-ųjų gruodį, LSSR panaikinamas LKP vienpartinis statusas. LKP dauguma su lyderiu Algirdu Brazausku artėjant rinkimams XX suvažiavime pasiskelbia atsiskirianti nuo SSKP. Rodos, demokratizacijos ir išsilaisvinimo nuo okupacijos procesas Lietuvoje gerokai įsisiūbuoja, tačiau partija nepraranda ir pati neatsisako informacinio resurso. Komunistinis informacinės sistemos modelis nesikeičia: partijos Centro komitetas (CK) toliau kuruoja vadinamąją *respublikinę* spaudą, radiją ir televiziją, o partijos miestų ir rajonų komitetai dar valdo vietinę spaudą. Tad natūraliai LKP tuo naudojasi turėdama savų tikslų: siekiant suformuoti palankią gyventojų poziciją LKP atžvilgiu artėjant rinkimams ir – svarbiausia – įrodyti, kad LKP yra natūralus Lietuvos politinio lauko veikėjas, paneigiant, nutylint 1940–1990 metais padarytus nusikaltimus prieš Lietuvos žmones (trėmimus, represijas). Tokią motyvaciją rodo formalūs ženklai – būsimas LKP persivadınimas Lietuvos demokratine darbo partija 1990 metų rudenį, partijos susijungimas su socialdemokratais 2001 metais ir partijos faktinis dalyvavimas politinėje veikloje. Pakeitusi pavadinimą partija sudarė valdančiąją daugumą 1992–1996 metų Seime, rinkimus

laimėjęs A. Brazauskas 1993–1998 ėjo Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas, 2001–2006 metais dirbo Ministru Pirmininku.

Turint mintyje, kad 1990 metais buvo įvairių periodinės spaudos leidinių (tarp populiariausių – „Lietuvos rytas“, „Tiesa“, „Vakarinės naujienos“, „Gimtasis kraštas“), tai partija, kuri vis dar esmingai susitapatinusi su valstybės aparatu, turi monopolį radijo ir televizijos pozicijose. Formaliai LKP per LSSR Ministrų Tarybą tebekontroliuoja LSSR valstybinę televizijos ir radijo komitetą (TVR). Tiesa, įstaigos valdymą vietinė valdžia dalijasi su SSRS valstybiniu televizijos ir radijo komitetu, kuris Lietuvos komitetui teikia techninius išteklius arba, pavyzdžiui, reguliuoja kūrybinių darbuotojų atlyginimo tvarką¹. Vietiniam režimui lieka daugiausia kadrų ir turinio kontrolė. Vis dėlto pastarasis žodis – sąlyginis, mat visuomeninių politinių pokyčių 1988–1990 metais kontekste keitėsi partijos požiūris į kontrolės būdą, keitėsi ir žurnalisto pozicija, tad 1990 metų etape kontrolę galima įvardyti kaip abipusiu supratimu grįstą sutarimą: TVR žinojo, ko reikia LKP, o LKP žinojo, ko reikia TVR komitetui.

Komiteto prioritetinė medija – televizija, apie tai užsiminusi ir TVR vadovybė viešojoje erdvėje². Nors televizija iš prigimties yra įvairiažanrė srautinės žiniasklaidos sritis, tačiau jos reikšmingiausia funkcija – visuomenės informavimas, visuomenės narių žinių formavimas (iš tikrųjų minimu laikotarpiu vadintas *propagavimu* pagal SSKP CK sudarytą propagandos ir agitacijos sistemą). Taigi svarbiausiomis televizijos programomis galima laikyti informacines (naujienu) laidas, kuriose koncentruotai reflektuojami tam tikro laikotarpio (dažniausiai dienos) įvykiai šalyje ir užsienyje, vadovaujantis formaliais arba neformaliais naujienu atrankos kriterijais atrenkamos svarbiausios temos, taigi su-

¹ SSRS televizijos ir radijo komiteto įsakymas. Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), f. 1771, ap. 278, b. 267, l. 1–8

² „Palyginti su televizija, mes vis dar esame posūnio vietoje. Mūsų televizija, sakyčiau, aprūpinta vos ne geriausiai šalyje, o ką turime mes?“ – savaitraštyje „Kalba Vilnius“ klausia radijo direktorius Nerijus Maliukevičius. In: Kratulis Algirdas. Mūsų radijo šiandiena ir truputis rytdienos. *Kalba Vilnius*, Nr. 32, 1989 08 04

formuoja žiūrovo požiūrį į visuomenėje, politikoje ir kitur vykstančius procesus. Ir toks teiginys remtinas prielaida, kad žmogus negali dalyvauti visuose įvykiuose ir procesuose.

Lietuvos televizijoje pagrindinės informacinės laidos poziciją užima „Panorama“, kurią rengia TVR televizijos informacijos (vyriausioji) redakcija, aptariamuoju laikotarpiu vadovaujama Romo Jankausko. Redakcijos darbo rezultatas yra ne tik reportažai, interviu, ištisos laidos, bet ir parengtų laidų sąvadai: diktorių, vedėjų skaitomi pranešimai, reportažų scenarijai, pokalbių nuorašai. Tokie sąvadai yra ir formalumų apraiškos: patikrinama, ar laidos trukmė sutampa su planuojama; paliudijama, kad gaunantieji atlygį už darbą jį gauna pagrįstai; laidos turinį žymi *Glavlito*³ įgaliotinis. Tų sąvadų sudarymas yra paremtas ir praktiniais sumetimais: reportažo plano sudarymas yra įprasta televizijos darbo praktika – laidos redaktorius rengdamas visą laidą turi pamatyti, apie ką kalbės žurnalistai, ką reikėtų papildyti, patikrina dėl klaidų, vėliau reportažo planas yra reikalingas montuotojui, kuris žino, kur, ką konkrečiai reikia iškirpti ir sumontuoti į reportažą.

Straipsnio tikslas – nustatyti, kaip televizijos laida „Panorama“ atspindėjo LKP veiklą ir kaip formavo auditorijos požiūrį į partiją bei jos lyderius 1990 metais iki kovo trečiosios savaitės – to meto, kai įvyko rinkiminė kampanija į pirmąją demokratinę Aukščiausiąją Tarybą bei patys rinkimai ir porinkiminiai politiniai procesai.

Nors televizijos nagrinėjimo objektas, logiška, turėtų būti audiovizualinis turinys, kol kas nėra informacijos, kad būtų sukauptas sistemiškas 1988–1990 metų „Panoramos“ audiovizualinis turinys, todėl šiame tyrime toks turinys traktuotinas tik kaip pagalbinė priemonė, pripažįstant ir tai, kad tekstuose nurodyta informacija ne visada gali atitikti tai, kas buvo rodoma. Matyt, dėl šios šaltinių grupės prieštaravimo „Panorama“ kol kas nesudomino tyrėjų, nors duomenų baras iš jau minėtų laidos sąvadų iki 1990 metų yra itin platus.

³ Vyriausiosios valstybinių paslapčių spaudoje saugojimo valdyba (nuo 1990 metų kovo 1 dienos – Spaudos kontrolės valdyba). Tiesa, *Glavlito* įgaliotiniui skirta pasirašyti vieta žymima vienodai – perbraukta Z raide, kartais parašyta redaktoriaus ranka.

Pabrėžtina, kad minimo permainų laikotarpio televizijos žurnalistika ir jos reiškiniai yra nedaug nagrinėti. Tomas Vaitelė straipsnyje nagrinėjo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (toliau tekste – Sąjūdžio) laidos „išsiskverbimą“ į televizijos programos tinkelį, pateikdamas išvadą, kad laida žymėjo konfrontaciją su valdžia, jos prižiūrima masinės informacijos priemonių sistema.⁴ Tad „Panoramos“ analizė leidžia palyginti, su kokia informacine galia turėjo susidurti ne tik „Atgimimo bangos“ kūrėjai, bet apskritai kritiško požiūrio žurnalistai ir žiūrovai. Andrius Vaišnys monografijoje „Žurnalistikos potvynis“⁵ parodė, kaip 1987–1990 metais LKP jai pavaldžioje žiniasklaidos sistemoje bandė formuoti *naują* istorinį diskursą, kad išvengtų atsakomybės už praeities nusikaltimus, ir kokią įtaką stengėsi daryti masinės informacijos priemonėms, taip pat televizijai. Renata Stonytė, nagrinėjusi 1988–1991 metų „Tarybų Lietuvos“ vaizdo kronikos kaitą, pastebėjo, kad dokumentinė kronika „yra grindžiama žurnalistine tradicija – ne aiškinant, pasakojant apie problemą, objektą, bet pateikiant vaizdinį problemos įrodymą, techninėmis priemonėmis sukurta, remiantis tikroviškumo ir patyrimo įtaiga“⁶. Autorė akcentuoja, kad užfiksuotas vaizdas, istorinis momentas nėra realybės reprodukcija ir priklauso nuo trijų dėmenų: vaizdų įrėminimo, filmavimo, ideologinio aparato. Šis R. Stonytės siūlomas vaizdo informacijos vertinimo modelis tinka nagrinėjant ir „Panoramą“, kadangi laidos tekstų analizė leidžia suvokti ne tik tai, kas, bet ir tai, kaip filmuota ir koks ideologinis krūvis buvo suteikiamas. Žygingo Pečiulio teigimu, ideologiniams tikslams televizija tinka labiau nei kitos masinės informacijos priemonės, nes televizija lengvai suvokiama,

⁴ Vaitelė Tomas. „Atgimimo bangos“ iššūkis sovietų informacinei sistemai: Sąjūdžio laida kaip atviras protesto laukas politinių pokyčių kontekste (1988 m. – 1990 m.). In: Žurnalistikos tyrimai, Nr. 14, Vilnius, 2020, p. 166–167

⁵ Vaišnys Andrius. Žurnalistikos potvynis. Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990. Vilnius, 2020, p. 459–461

⁶ Stonytė Renata. Kino kronika Lietuvoje (1988–1991): atmintis, tauta ir politikos kaita. In: Mikonis-Railienė Anna, Šukaitytė Renata, Martišius Mantas, Stonytė Renata, *Politinis lūžis ekrane: (po)komunistinė transformacija Lietuvos dokumentiniame kine, vidėokronikoje ir televizijoje*, Vilnius, 2020, p. 183

plačiai prieinama.⁷ Permainų laikotarpiu, kintant komunistiniam modeliui, ideologijos kismas reiškė procesą, kuriame kalbant apie tyrimo objektą – „Panoramos“ laidą – dalyvavo iš esmės tie patys žurnalistai, redaktoriai, dirbę ir iki Sąjūdžio. Ir tai nėra unikali Lietuvos situacija: aptardamas Lenkijos, Rusijos ir Kinijos medijų transformacijos procesą Colinas Sparksas minėjo, kad institucijų, ypač medijų, personalas pokyčio menkai keitėsi, taigi medijų darbo kryptis ir toliau buvo veikiamą politinio elito.⁸ Karolis Jakubowiczius mini *imitacinės transformacijos* sąvoką apibrėždamas ją taip: institucijos laukia, kol pokyčiai sukurs vertybių ir elgesio modelius, kuriuos bus galima pritaikyti naujose sąlygose.⁹ Taigi nepaisant kintančio, kontekstinio cenzūros veiksnio, „Panoramos“ turinys turėjo būti priklausomas nuo politinės valdžios, jos pozicijų net ir atsirandančios politinės konkurencijos aplinkybėmis: komunistinė vadovybė suvokė turinti informacijos svertus, todėl nebūtų galėjusi taikstyti su jų praradimu.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA) saugo informacinės laidos „Panorama“ tekstus iki 1990 metų pabaigos (f. R-981, ap. 16). Kita vertus, pabrėžtina, kad aptariamuoju laikotarpiu televizijoje vyravo pasakojamieji žanrai, tad ir „Panoramoje“ perskaitomi įvairūs pranešimai, diktoriai skaitydavo ir dalį korespondentų parengtos medžiagos. Kitaip nei programa ar perspektyvinis planas, šie tekstai yra proceso dokumentai ir nors neatskleidžia visiškos turinio retrospektyvos, leidžia pagrįstai išvelgti turinio tendencijas ir kryptis. Dar svarbu paminėti, kad televizijos teorija ir praktika – nesvarbu, ar sovietinėje, ar demokratinėje santvarkoje – nurodo: reportažo pagrindas yra tekstas¹⁰.

⁷ Pečiulis Žyginas. Sovietinės televizijos diskurso daugialypumas: oficialumo ir nuoširdumo drama. *Informacijos mokslai*, Nr. 63, Vilnius, 2013, p. 117

⁸ Sparks Colin. Media systems in transition: Poland, Russia, China. In: *Chinese Journal of Communication*, 1:1, 2008, p. 10

⁹ Jakubowicz Karol. Rude Awakening Social and Media Change in Central and Eastern Europe. In: *Javnost - The Public*, 8:4, 2001, p. 64–65

¹⁰ „Reportažas. Parengiamas per 5-8 valandas. Jame gali būti panaudotos visos daugiaterpės raiškos galimybės: esmė pristatoma **rašytiniu tekstu**, praturtinama garso,

Taigi šio **medijų turinio tyrimo metodo** pagrindu galima laikyti Jeano Claudio Giroud ir Louiso Panier aprašytą diskursyvinio lygmens tekstų analizės teoriją.¹¹ Tokiu metodu atpažįstame aiškias figūras (darbo kontekste tai būtų, pavyzdžiui, *Lietuvos komunistų partija, rinkimų kampanija, Aukščiausioji Taryba, „Panorama“*) ir jas skirstome į atlikėjų, laikų ir vietų pozicijas. Nustačius jas, imame stebėti, kaip minėtos figūros vaizduojamos tekste, kaip jos keičiasi (arba nesikeičia aplinkybėmis kintant). Analizuojant svarbu atkreipti dėmesį, kaip figūros yra išdėstomos figūratyviiniame take, kitaip tariant – bendrame diskurse, taip vėliau ieškant teminės reikšmės ir konteksto tam išdėstymui sustiprinti. Nagrinėjant tekstus, apibrėžiamas konkretus laiko terminas (1990 metai iki kovo trečios savaitės), atkreipiamas dėmesys į pranešimus apie esminius savarankiškos LKP veiklos momentus arba akcentus, nurodančius svarbias aplinkybes, atsisakoma reportažų ar kitų pranešimų skaičiavimo ir bendro laidų formos nagrinėjimo, atmetama reali faktinio televizijos turinio ir tekstinio turinio pagrindo nesutapimo tikimybė. Todėl tikimasi pateikti argumentuotas, bet negalutines išvadas apie televizijos laidos „Panorama“ turinį 1990 metų sausį–kovą.

LKP atsiskyrimo drama ir liaupsės „prezidentui“

LKP iš ankstesnio laikotarpio paveldi privilegiją būti viena pagrindinių „Panamos“ *figūrų*. Ji tokia įtakinga, kad nė neslepia partijos galia formuoti televizijos ir radijo turinį. 1989 metų gruodžio 19–23 dienomis vyksta LKP XX suvažiavimas – dar gruodžio 13-ąją „Panamos“ žiūrovai sužino, kad suvažiavimas bus tiesiogiai transliuojamas per radiją; televizija suvažiavimą taip pat filmuos ir įrašus rodys vakarais,

vaizdo, grafinės raiškos moduliais.“ Pečiulis Žyngintas, Audiovizualinės raiškos žanrai: skoliniai, perdirbiniai, naujadarai. In: Čiužaitė Giedrė, Gudauskas Andrius, Jastramskis Deimantas, Juodytė Aurelija, Martišius Mantas, Mažylė Jolanta, Pečiulis Žyngintas, Sakadolskis Romas. *Medijos, žiniasklaida, žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje*, Vilnius, 2012, p.

¹¹ Giroud Jean-Claude, Panier Louis. *Semiotika: diskurso analizės teorija*. Vertė Saulius Žukas. In: *Baltos lankos*, Nr. 1, Vilnius, 1991, p. 119–125

„Panoramoje“ taip pat bus parengti reportažai¹². Lietuvos televizija per penkias suvažiavimo dienas televizija parodė ne mažiau nei 21 valandą 52 minutes posėdžių įrašų¹³. Negana to, apie suvažiavimo eigą ir jo vertinimus kalbama ir „Panoramos“ laidose: kitaip tariant, televizija rodo ir visą procesą, ir jį koncentruoja. „Po 71-erių metų Lietuvos komunistų partija išdrįso tapti tikrai Lietuvos komunistų partija. Atsisakiusi vadovujančio vaidmens ir privilegijų, pasiryžo žengti kartu su Lietuvos žmonėmis“, – gruodžio 22 dieną, po suvažiavimo sprendimo atsiskirti nuo SSKP, žiūrovams sako „Panoramos“ žurnalistė Vanda Preidytė.¹⁴ Herojiškumą sustiprino LKP vadovybės kelionė į Maskvą, kur vyko skubus SSKP CK plenumas. „Su nerimu laukėme žinių iš Maskvos, siuntėme ten pritarimo Lietuvos kompartijai telegramas, rinkomės į mitingus“, – nurodo gruodžio 26-ąją Vytautas Kvietkauskas. Tačiau baimės naratyvas tampa mažiau suprantamas, kai dieną prieš – gruodžio 25-ąją – vienoje iš socialistinio lagerio šalių, Rumunijoje, sušaudytas komunistinio režimo lyderis Nicolae Ceaușescu. Apie Rumunijos revoliuciją žinojo ir Vakarai, ir Lietuva, ir Sovietų Sąjunga. Ir natūralu, kad tokios žinios iš Rumunijos turėjo reikšmės sprendžiant Maskvoje, ką daryti su atsiskyrėliais Lietuvos komunistais. Tačiau panašu, kad baimės naratyvas yra palankus nejučiomis ar kryptingai formuojant teigiamą visuomenės nuomonę apie atsiskyrusius Lietuvos komunistus. Vaizdą sustiprina A. Brazausko ir delegacijos sutiktuvės oro uoste Vilniuje, kur LKP lyderiams dovanoja gėles, pirmajam sekretoriui uždėjo tautinę juostą, šaukė „Ačiū!“¹⁵ Ir jis toliau tęsiamas Ričardo Sartatavičiaus reportaže apie komunistų palaikymo mitingą Katedros aikštėje. Eduardas Vilkas kalbėjo, kad dabar A. Brazauskui Maskvoje nelengva, Leonas Vėbra skundėsi, kad LKP suvažiavimo dokumentų Maskvoje nesupranta, Vaclovas Makarevičius tikino, kad dabar LKP yra iškilusi

¹² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3670, l. 70

¹³ Laidų „Spaudos konferencija“, „LKP – apsisprendimo metas“ bei proginių laidų tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3700, l. 220, 228, 234, 243, 249, 256, 262, 269

¹⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3671, l. 34

¹⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3671, l. 120

grėsmė. Algimantas Čekuolis pareiškė negalvojęs, kad tiek daug žmonių ateis gelbėti Lietuvos komunistų. Įspūdingai nuskamba Justo Vinco Paleckio pasisakymas iš Gedimino (dabar – Katedros) aikštės mitingo Vilniuje: „Mes nesitrauksim. Mes nesiklaupsim. Mes nugalėsime.“¹⁶

„Panorama“ savarankiškai LKP ir po Naujųjų nešykšti dėmesio, o LKP lyderiai jo nevengia. Tačiau pati partija, kaip rodo „Panamos“ turinys, aptrupėjo, kai kur – neišlaiko savo autoriteto, vis dėlto dažniau rodomi siužetai, kad į savarankišką LKP net neraginami stoja gamyklų darbuotojai, partijos nariai įtikinėja savo nepriklausomumu nuo Maskvos dar iki atsiskyrimo. Vis dėlto po suvažiavimo kilusią euforiją kiek apmalšino televizijos „akibroksčiai“: naujametėje laidoje „Veidrodis“ pasirodė „Šėpos“ teatro vaidinimą apie LKP atsiskyrimą nuo Maskvos ir SSKP reakciją siųsti tris karalius, kad, kaip laidos scenarijuje rašoma¹⁷, sutvarkytų maištaujančius lietuvius, o Michailas Gorbačiovas vaizduojamas kaip velnias. Šios laidos dalis taip supykė LKP lyderius, kad šie atsakė atvykti į studiją: „Vakar tokią trumputę politinę parodiją parodė TV per „Veidrodi“. Po truputį prie šito pripras ir žmonės, priprasti turės ir mūsų politiniai lyderiai. Pastaruosius ši ištraukėlė, ko gero, ir išgąsdino. Mūsų savarankiškos LKP ažuolai Brazauskas, Beriozovas ir Paleckis nebepasirodė laidoje“, – 1990-ųjų sausio 1-ąją žibalo į ugnį įpylė TVR apžvalgininkas Algimantas Jokubėnas, vienos iš pirmųjų opozicinę dienotvarkę dar 1988 metais atspindėjusios laidos „Veidrodis“ bendraautorės Danutės Jokubėnienės vyras.¹⁸

Reaguodami į tokį pareiškimą sausio 2 dieną per „Eltą“ savo poziciją paskelbia minėtieji LKP lyderiai. Ji neabejotinai perskaitoma ir „Panoramoje“: esą A. Jokubėno vertinimas nekorektiškas, į „Veidrodi“ politikai ketino eiti kaip į šventiškai nuteikiančią, visus Lietuvos žmones buriančią laidą, tačiau parodytas „Šėpos“ teatro epizodas buvo neskoningai surežisuotas ir objektyviai pasitarnavo ne Lietuvos interesams, išjuoktas buvo ir daug demokratijai nusipelnęs SSKP lyderis M. Gorba-

¹⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3671, l. 121–122

¹⁷ Meninės publicistinės laidos „Veidrodis“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3678, l. 226

¹⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 24–25

čiovas. Pranešime tikinama, kad atsinaujinusios LKP atstovai yra drąsūs ir tą drąsą rodė ne kartą, kai reikėdavo imtis atsakomybės už gyvybiškai svarbius sprendimus. „Patikėkite, Lietuvos televizijos žurnalistai ir visos respublikos žmonės, kad tokios drąsos mums nepritrūks ir ateityje“, – baigiama.¹⁹ Tokiu pranešimu formuojama LKP *figūra*: partija drąši, bet mato būtinybę įtikinti tuo auditoriją. Po LKP lyderių įtikinėjimų savo požiūriu į situaciją pasidalina Televizijos ir radijo komiteto pirmininkas Domijonas Šniukas: „Televizijos darbuotojai, suvokdami šių metų svarbą Lietuvai, visai pertvarkai, nemažindami laidų aštrumo, dės visas pastangas, kad išvengtų žurnalistinio mažaraštingumo ir nusizengimo žurnalistinei etikai.“ D. Šniukas pareiškia, kad komiteto vadovybės įpareigotas jis atsiprašo M. Gorbačiovo, kuri nemokėsiškai pavaidino „Šėpa“, atsiprašo asmenų, kuriuos įžeidė „Akistatos“ kūrybinės grupės siužetas, ir atsiprašo minėtųjų A. Brazausko, V. Beriozovo, J. V. Paleckio, kuriuos netaktiškai paminėjo A. Jokubėnas.²⁰ Šios aplinkybės leidžia manyti, kad net ir nuo Maskvos atsiskyrusiai partijos vadovybei ne tik buvo neįprasta išgirsti kritiką, tad stengėsi daryti įtaką visų laidų turiniui pagal įprastinę schemą: jei LKP CK laida nepatinka, už „klaidą“ turi atsakyti atitinkamo lygmens vadovas.

Ir neilgai trukus LKP CK biuras jau rodo minėtąją drąsą – jo nariai vyksta į Maskvą pokalbio su M. Gorbačiovu. Sausio 4-ąją „Panorama“ praneša, kad pokalbis truko šešias valandas. Tiesa, kalbinti LKP lyderiai pokalbio eigą vertina teigiamai, patikina, kad M. Gorbačiovas ir dalis SSKP CK politinio biuro narių į Lietuvą atvyks sausio 11 dieną.²¹ Laukiant vizito, sausio 8-ąją, „Panoramos“ eteryje Albertas Ružas, daugelio laidų apie LKP statusą 1989 metais autorius, pareiškia, kad M. Gorbačiovas ne vien smalsumo dėlei atvažiuoja į Lietuvą, nes A. Brazauskas yra reali jėga, kurią remia visa tauta. Jo kalbinamas rašytojas Romualdas Kašauskas priduria, kad ne visi respublikų vadovai galėtų

¹⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 34–35

²⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 36

²¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 83

tuo pasigirti.²² Šis momentas iliustruoja nuo LKP *figūros* „Panamos“ tekstuose atsiskiriančią A. Brazausko *subfigūrą*: politinis lyderis, kuris turi tautos paramą.

„Panorama“ seka ir žemesniuose partijos sluoksniuose vykstančius procesus. Viena vertus, toks turinys leidžia daryti prielaidą, kad „Panorama“ romantizuoja narystę LKP, tai galima prilyginti tam tikram politinio mito kūrimui apie jėgą, kuri esą vienintelė atstovauja visuomenei, nubraukiant jos nusikalstamų veiksmų istoriją. Pavyzdžiui, reportaže iš Šiaulių švietimo ir mokslo darbuotojų profesinė sąjunga kandidatų į AT siūlo LKP miesto antrąjį sekretorių Donatą Morkūną: J. Minkevičienė, Mokytojų namų direktorė, aiškina, kad D. Morkūnas pradėjo reikštis neseniai ir įrodė visai Lietuvai, jog šalies *kompartinija* turi jaunų lyderių.²³ Reportaže iš Marijampolės „Fasos“ gamybinio susivienijimo vyriausiojo inžinieriaus pavaduotojas Aloyzas Andrijauskas pareiškia, kad savarankišką LKP ir jos lyderius remia ne tik komunistai, bet ir dauguma Lietuvos žmonių. Biuro viršininkė Stefa Surdukaitė pareiškia, kad LKP sprendimas būti savarankiškai buvo ne tik komunistų, bet ir daugelio Lietuvos žmonių lūkestis. „Fasos“ partinio komiteto sekretorius Vydas Briedis sako, kad partinėje organizacijoje narių nesumažės – tuos, kurie pasitrauks dėl įsitikinimų ir nenoro dalyvauti politikoje, pakeis jaunimas.²⁴ Sausio 7-ąją pasirodo siužetas iš komunistų susirinkimo Panevėžio gamybiniame susivienijime „Linai“, į kurį, pasak žurnalisto Skirmanto Pabedinsko, neraginti atėjo darbininkai, į LKP eiles vienbalsiai priimti ir nauji nariai, kurie, kaip sako reportažo autorius, pareiškė norą *kartu eiti į demokratiją, į suverenumą, į nepriklausomybę*. Pašnekovai pareiškia, kad SSKP yra pagrindinis Lietuvos nepriklausomybės trukdis, tad atsiskyrimas nuo Maskvos nėra žingsnis dėl partijos populiarumo.²⁵ „Panorama“ rodo ir situaciją Vilniaus rajono partijos komitete, kur komunistai, palaišką savarankišką LKP, renka laikiną biurą ir piktinasi

²² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 189–190

²³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 85–86

²⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 87–88

²⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 160–161

rajono partijos vadovybe, kuri tiesiogiai priešinasi savarankiškai LKP. „Taigi intensyviai propaguojama nuomonė, jog Vilniaus rajono komunistai vieningai palaiko Tarybų Sąjungos komunistų partiją, sprogo kaip muilo burbulas“, – reziuumuoja žurnalistas M. Bagdonavičius.²⁶ Taigi čia LKP *figūra* pasipildo naratyvu apie nuoširdų partijos atsinaujinimą, paktuotą tautos reikalavimų.

„Panorama“, nenuostabu, aktyviai atspindi sausio 11–13 dienomis vykusį M. Gorbačiovo vizitą Lietuvoje: *sustojo gatvėje, kalbėjo su žmonėmis, o šie linkėjo jam sėkmės, aiškino savo siekius, išklause svečio pasisakymų apie savarankiškumą ir iš to kylančias problemas*.²⁷ Kitaip tariant, toks įvykių pasakojimas atitinka LKP lyderio A. Brazausko poziciją: Lietuva turi būti suvereni, tačiau tuo pat metu gerbti Gorbačiovą ir su juo derėtis. Tiesa, kyla klausimas, dėl ko derėtis, kai toje pat „Panoramoje“ 1989-ųjų vasarą nevienareikšmiškai pasakoma, kad Lietuva buvo neteisėtai okupuota SSRS – ta pati „Panorama“, rodos, tai pamiršta. Po M. Gorbačiovo vizito vaizdų rodomas daugiataukstantinis mitingas Katedros aikštėje, kuriame kalba ir Sąjūdžio, ir LKP atstovai, žmonės, kurie besąlygiškai pasisako už nepriklausomybę.²⁸ Sausio 12-ąją detaliai rodomas M. Gorbačiovo vizitas Šiauliuose ir Šiaulių rajone. „Panorama“ akcentuoja, kad šiauliečiai svečio laukia ir klauso jo minčių apie tai, kad būtina gerbti visas Lietuvoje gyvenančias tautas, nes *nieko neverta laisvė, kai daliai tautų ta laisvė neužtikrinama*. Esą M. Gorbačiovas net du kartus neplanuotai stojo gatvėse, kalbėjo su jaunimu, kuris skandavo „Lietuva!“, „Laisvė!“, „Gorbačiovas!“. Bene ilgiausiai užtunka M. Gorbačiovo pokalbis su darbininkais apie darbo sąlygas, socialinius klausimus. Po pokalbio žmonės skanduoja „Lietuva, būk laisva“, „Brazauskai, laikykis“. O šis ragina per kombinato langus vizitą stebinčius darbininkus palaikyti M. Gorbačiovą.²⁹ „Panoramoje“ šiek tiek atsiveria ir kitokių nuomonių: Sąjūdžio seimo tarybos narys Me-

²⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3725, l. 162

²⁷ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3726, l. 3–4

²⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3726, l. 6–7

²⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3726, l. 25

čys Laurinkus Vytautui Kvietkauskui konstatavo: *svečias negirdi kitos nuomonės*.³⁰ Sausio 13-ąją A. Brazauskas V. Kvietkauskui pripažįsta, kad trijų dienų maratonas buvo labai varginantis, nuomonės pagrindiniais klausimais – skirtingos, esą M. Gorbačiovas išvyko geros nuotaikos, o galutinai viską teks spręsti sausio pabaigoje, SSKP plenumo metu.³¹ Būtent M. Gorbačiovo vizito metu A. Brazausko *subfigūra* „Panoramoje“ pasipildo išmintingo derybininko ir atsargaus politikos vaidmeniu.

Sausio 15-ąją Saulius Sondeckis praneša, kad įprastą spaudos konferencijos tėkmę sujaukė netikėtas A. Brazausko išrinkimas Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininku, tad žurnalistai reikalavo, kad pasirodytų A. Brazauskas. Tačiau kol jis dirbo Prezidiumo posėdyje, J. V. Paleckis spėjo pasisakyti apie M. Gorbačiovo vizitą: jau jo metu buvo galima pasakyti, kad nė viena pusė nelaimėjo, bet ir nepralaimėjo. Po maždaug valandos A. Brazauskas į spaudos konferenciją atvyko, bet ji dar tęsiasi, tad viską žiūrovai pamatys jau po „Panoramos“.³² Kad A. Brazausko heroizavimas nėra vien „Panoramos“ ar televizijos reiškiny, rodo ir aplinkybė, kad LKP lyderio paskyrimą parlamento vadovu populiariausiame laikraštyje „Lietuvos rytas“ lydi liaupsės ir netgi *prezidento* titulas.³³ Taigi ir A. Brazausko *subfigūra* drąsiai pakeliama iki visų geidžiamo prezidento lygmenų. Kaip parodys tolimesnė įvykių eiga, ši „operacija“ – užtikrinti, nežinia, menamą ar tikrą, tautos valią turėti prezidentą A. Brazauską – šiek tiek sujauks netgi naujosios Aukščiausiosios Tarybos darbo pradžia.

³⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3725, l. 29

³¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3726, l. 50

³² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3726, l. 93

³³ „Pranašystė pildosi! Pamenate, spalio 17 d. „Komjaunimo tiesa“ spausdino rašinį „Lietuvai reikia prezidento!“. Po to buvo ginčų. Bet vienas teiginys niekam nekėlė abejonių, jog reikia išsirinkti drąsų, garbingą, ramios išminties žmogų, galintį mūru stoti už Lietuvos reikalus. Algirdas Brazauskas – Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininkas!“ – skelbia dienraštis „Lietuvos rytas“ (buvusioji „Komjaunimo tiesa“). Nors šis paskyrimas tiesiog susijęs su V. Astrausko atsistatydinimu dėl prastos sveikatos, bet akivaizdžiai rodo interesą išsaugoti LKP ir valstybės lyderio pozicijoje A. Brazauską. In: Ganusauskas Edmundas. Netikėtos permainos, *Lietuvos rytas*, 1990 01 16

Įdomios aplinkybės skleidžiasi sausio 22-osios „Panoramoje“, paskelbus, kad milicija skelbia besidepolitizuojanti: A. Ružas sako Juliui Kraujaliui, Vidaus reikalų ministerijos partinio komiteto sekretoriui, kad prieš kelis mėnesius tai būtų sensacija, o pašnekovas žurnalistui atsako, kad *daugpartinės sistemos sąlygomis tai neišvengiama*. Ministro pavaduotojas Algirdas Kairys sulaukia klausimo: ar dabar pareigūnai vadovausis tik įstatymu? Pašnekovas atsako teigiamai. O majoras Vladimiras Šeinas pareiškia liksiąs SSKP nariu.³⁴ Konstruojama opozicija tarp savarankiškos LKP ir ant SSKP platformos likusių komunistų, galima sakyti, sukuria demokratijos regimybę, bet kartu eliminuoja per paskutinius metus išaugusį Sąjūdžio judėjimą, kuris Nepriklausomybės atkūrimą supranta tiesiogiai, o ne kaip LKP – susitarimų ir sutarčių principu. Po pokalbio „Panorama“ papildoma: *susirinkimas prašo AT, kad būtų depolitizuotos visos vidaus reikalų sistemos įstaigos*.³⁵ Momentine prasme ši žinia vertinga tik tuo, kad prašoma depolitizuotis, tačiau LKP tokį prašymą įgyvendins negreitai. Tai rodo LKP neskubėjimą įsitraukti į demokratizacijos proce sus, mat artėja rinkimai, po kurių bus galima išsaugoti įtaką, tačiau „Panoramos“ žiūrovai to praktiškai nepastebės.

„Panorama“ iš akiračio nepaleidžia LKP lyderių. Sausio 23-iają A. Brazauskas apsilanko Kaune: pasveikinę A. Brazauską, išrinktą Lietuvos SSR AT Prezidiumo pirmininku, miesto vadovai labai atidžiai išklauzė garbingo svečio kalbą apie Gorbačiovo ir SSKP CK biuro narių vizitą, rinkiminę kampaniją. Pasak reportažo autoriaus Petro Garnio, kad nepriklausomybės siekis neliktų tik geru noru, A. Brazauskas esą pareiškė, kad jį tektų įtvirtinti įstatymais ir kitais valstybiniais aktais. Kaip reportaže akcentuoja žurnalistas, A. Brazauskas yra protingų, apgalvotų, realių ir nuoseklių žingsnių šalininkas. Taip pat minima, kad LKP vadovas aplankė kardinolą Vincentą Sladkevičių, apžiūrėjo jam baigiamą įrengti rezidenciją, vėliau aplankė vaikų namus.³⁶ „Panorama“ tą pat dieną praneša apie visuotinį savarankiškos LKP narių susirinkimą

³⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 41–42

³⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 43

³⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 72–73

Naujojoje Vilnioje. 300 komunistų jau susivienijo – lietuviai, lenkai, rusai, ukrainiečiai, baltarusiai, kurie, beje, iš šios tribūnos ragino lietuvius vienyti bendram tikslui, ko – pabrėžiama – deja, šiuo metu stinga. Kalbą pasakė V. Beriozovas. *Ilgai diskutavo Naujosios Vilnios komunistai, išreiškdami mintį, kad realiais darbais galės prisidėti prie Lietuvos valstybingumo.*³⁷ Sausio 24-ąją „Panoramoje“ perskaitomas A. Brazausko „Eltai“ perduotas padėkos žodis: politikas dėkoja už paramą paskelbiant LKP savarankiškumą ir už sveikinimus tapus parlamento pirmininku. Priduriama, kad „negali būti abejingas tautiečių vertinimui“: „Mus vienija bendras tikslas – statyti mūsų ateities namus. Tai įmanoma tik susitelkus ir vieniems kitus suprantant. To supratimo tikiuosi iš kiekvieno, ir iš visų“, – taip išplečia savo padėką A. Brazauskas.³⁸ Toks žinių kompleksas suartina LKP *figūrą* su A. Brazausko *subfigūra*: partija konsoliduoja daugiatautę visuomenę, o ši besąlygiškai palaiko partiją.

Tačiau konsolidavimo ir palaikymo charakterį šiek tiek sumenkina, pavyzdžiui, sausio 26-osios „Panoramos“ siužetas apie Rokiškio partinę konferenciją. Minima, kad partijos rajono komitetas *prarado iniciatyvą ir autoritetą*, netapo konsoliduojančia jėga. „Be abejonės, reikia duoti žmonėms apsispręsti ir svarbiausia – apsisvalyti“, – sako LKP CK biuro narys Žimantas Purtulis.³⁹ Sausio 29-ąją „Panoramos“ žiūrovai sužino, kad Joniškio partinė konferenciją delegatai vertino liūdnoškai, nes diskusijos ramios ir neapibrėžtos. „Takoskyra Joniškyje – nomenklatūra sau, o žmonės sau – dar neįveikta. Gaila, bet ir šiai partinei konferencijai ne labai rūpėjo, kad atsirastų daugiau bendrumo, daugiau vienybės“, – taip reportažą reziumuoja Petras Balčiūnas.⁴⁰ Siekiant demonstruoti bent minimalią nuomonių įvairovę, nes juk valstybė ir visuomenė laisvėja, tokių reportažų egzistavimas pateisinamas.

Tačiau herojiškam, romantiškam LKP įvaizdžiui gelbėti rodomi kiti siužetai. Sausio 27-osios siužete rodomas Marijampolės 6-osios vidu-

³⁷ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 74–75

³⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 91

³⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 143–144

⁴⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 231–232

rinės mokykloje vykęs rinkėjų susitikimas su kandidatu J. V. Paleckiu. Siužeto autorius Kostas Kynas sako, kad tai juk vienas populiariausių Lietuvos žmonių, pokalbiai su juo įdomūs, nevensgia jis aštrių temų, drąsiai sako savo nuomonę. J. V. Paleckis esą papasakojo apie savo pažintį su varžovu Jono Jablonskio mokyklos mokytoju Vincu Peckumi, labai šiltai ir gražiai apie jį atsiliepė. „Taip pat svečias pageidavo, kad televizija analogišką dėmesį parodytų ir kitam kandidatui“, – štai toks vieno iš LKP lyderių pageidavimas įvardytas „Panoramoje“, o žurnalistas pareiškia, kad jam norėtusi tokio korektiškumo ir kitose rinkiminėse apygardose.⁴¹ Sausio 28-ąją „Panorama“ tarp kandidatų į AT pasigenda Vilniaus universiteto rektoriaus Jono Kubiliaus, tad kalbamasi su juo: „Mane neramina tai, kad labai išsisklaidė atskiros partijos. Aš už daugiapartinę sistemą, tačiau dabar, kai siekiame tokio didelio tikslo, dar nemokame naudotis demokratija – reiktų to tikslo siekti vieningai ir būti vienai Lietuvos partijai“, – tokią poziciją išreiškia J. Kubilius.⁴² LKP ir jos lyderių *figūra* „Panoramoje“ atranda naują pagrindą: partija yra pakanti kitai nuomonei, o tikros demokratijos tautai reikalauti dar per anksti.

Pirmasis 1990-ųjų mėnuo parodo, kad LKP *figūra* „Panoramoje“ *per vis naudojamus, kuriamus, kartojamus naratyvus* charakterizuojama keiliais bruožais: tai partija, kuri vykdo net ne savo narių, o visos tautos valią; partija pasiruošusi drąsiai atspindėti tautos interesus derintis dėl nepriklausomybės atkūrimo; partija esmingai persitvarko, kartais net kalba apie savo problemas, konsoliduoja daugiatautę visuomenę. Paminėtina išskylanti A. Brazausko *subfigūra*: žiūrovams sudaromas išpūdis, kad mezgasi unikalus gyventojų ir LKP lyderio ryšys – žmonės neva nori A. Brazausko, o A. Brazauskas dėkoja ir deklaruoja prisiimsiąs sunkią atsakomybę, kas dar labiau sustiprina LKP lyderio autoritetą.

⁴¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 167

⁴² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3727, l. 197

LKP dominantė rinkimų išvakarėse

Iki Lietuvos SSR AT rinkimų lieka mažiau negu mėnuo, oficialiai šalyje vienpartinė sistema jau nebeegzistuoja, tačiau „Panoramos“ žiūrovai ir toliau stebi dominuojančius *savarankiškus* Lietuvos komunistus. Vasario 1-ąją „Panorama“ rodo Žiezmaruose vykusį rinkėjų susitikimą su kandidatais į AT. Sodininkystės tarybinio ūkio darbininkai, vidurinės mokyklos pedagogai, pranešama, iškelė LKP CK pirmąjį sekretorių A. Brazauską ir kitus kandidatus. „Ypač šiltai rinkėjai sutiko Algirdą Brazauską, kuris čia augo, Kaišiadoryse baigė vidurinę mokyklą“, – pabrėžia reportažo autorė Salomėja Pranaitienė.⁴³ Vėliau kalbama su iš Maskvos grįžusiu V. Sakalausku, kuris kalbėjo apie Baltijos šalių ekonominį savarankiškumą – esą pokalbis buvęs nelengvas, bet nemažai ir pasiekta.⁴⁴ O taip pat rodomas Julijos Šliažienės siužetas apie Vilniaus rajono komunistus, kurie, dažnai kalbėta, yra ištikimi SSKP, bet „gana gausus būrys“ dalyvauja savarankiškos LKP Vilniaus rajono konferencijoje.⁴⁵ Negana to, žiūrovai sužino ir apie Vilniaus oro uoste įsteigtą sukurta savarankiškos LKP organizaciją.⁴⁶

A. Brazauskas iš televizijos ekranų nedingsta ir kitą dieną. „Panorama“ pirmuoju numeriu praneša apie jo vizitą Kaišiadoryse. Reportažo autorius V. Kvietkauskas nupasakoja visą A. Brazausko dienos tvarkę: apsilankymą rajono ligoninėje, utilizacijos gamykloje, komunalinių įmonių kombinate, laikraščio „Kaišiadorių aidai“ redakcijoje, Kaišiadorių vyskupijoje – žurnalistas pamini, kad dvasininkai atgavo prieš karą jiems priklausiusį pastatą. Vėliau susitikimas su rajono gyventojais kultūros centre: čia jau dalyvavo visi iškelti kandidatai: ir sąjūdietis Alfredas Smailys, ir techninio aptarnavimo įmonės direktoriaus pavaduotojas Mindaugas Šimkūnas, teisės mokslų kandidatas Antanas Bartusevičius.

⁴³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 3

⁴⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 4

⁴⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 5–6

⁴⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 7

Tuo ir baigiasi siužetas.⁴⁷ Toliau – studijoje perskaityti pranešimai apie LKP CK antrojo sekretoriaus V. Beriozovo vizitą Kėdainiuose, LKP CK sekretoriaus J. V. Paleckio vizitą Marijampolėje, LKP CK sekretoriaus K. Glavecko vizitą Alytuje, Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas L. Šepečio vizitą Vievyje.⁴⁸ Nors, atrodytų, jau sausio mėnesį LKP *figūra* „Panoramoje“ prisipildė naratyvais ir netiesioginiais epitetais, tačiau atsiranda ir naujų požiūrio kampų: partija domisi, kas rūpi rinkėjams, aktyviai dalyvauja susitikimuose.

Būtina pažymėti, kad „Panorama“ ir apskritai televizija neblokuoja kitų politinių jėgų, tarp kurių didžiausia konkurencine jėga esantis Sąjūdis. Tačiau apie jį užsimenama kur kas rečiau. Vienas iš tų nedaugelio pavyzdžių – vasario 3-iosios H. Vaitiekūno reportažas apie rinkiminę Sąjūdžio konferenciją, ją, beje, televizija rodė ir tiesiogiai.⁴⁹

Vasario 8 dienos Lietuvos SSR AT sesijoje svarstomas klausimas dėl AT pirmininko rinkimų. A. Brazauskas aiškina, kad tai postas, turįs visaliaudinius įgaliojimus, bet jo teisės ir pareigos neapibrėžtos. Taip pat politikas išsakė mintį apie, H. Vaitiekūno žodžiais, „jėgas, metančias šešėlių Lietuvos komunistų partijos lyderiams. Apie rinkimų kovoje netoleruotinus smūgius „žemiau juostos“. Nebuvo mūsų lyderio kalboje žodžių „konsolidacija“, „vienybė“. Tačiau kalbant Algirdui Brazauskui jie sklاندė ore“.⁵⁰ Diktorius perskaito, kad A. Brazauskas, V. Beriozovas, J. V. Paleckis ir K. Glaveckas tęsiantis įtampai dėl SSKP vadovybės galimos bausmės dėl atsiskyrimo spaudos konferencijoje⁵¹ aptarė SSKP CK plenumo nutarimus⁵², tačiau „Panoramoje“ gyvai juos komentuoja LKP CK biuro nariai R. Ozolas ir J. Nekrošius: nutarimas panaikino priežastis Lietuvos komunistams neatsiskirti ir nėra tragiškas.⁵³

⁴⁷ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 28–29

⁴⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 31

⁴⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 83

⁵⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 200–201

⁵¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 202

⁵² От приняты решения е XX съезде х XX съезда Компартии Литвы, *Правда*, 1990 02 08

⁵³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 203

Vasario 9 dieną „Panorama“ rodo Nijolės Steiblienės siužetą, kuriam skelbiama, skelbia, kad Vilniaus aukštojoje partinėje mokykloje 81 balsu įkurta savarankiškos LKP organizacija. Savarankiškieji protestuoja prieš LKP (SSKP) CK laikinojo sekretoriaus Vytauto Kardamavičiaus plenumo išsakytą mintį, kad partinė mokykla priklauso jų grupuotei⁵⁴. Pareiškama, kad mokykla nuo 1983 metų išlaikoma tik LKP lėšomis, o mokyklos bendruomenė neturi nieko bendra su SSKP. Pasirodo, V. Kardamavičius pareiškęs, kad ir partijos istorijos institutas palaiko SSKP. Tad sureagavo ir instituto darbuotojai, kurie pareiškia, kad SSKP platformą palaiko tik 2 darbuotojai, o be to numatoma, kad institutas turėtų būti savarankiškas.⁵⁵ Šiuo atveju LKP *figūra* „Panoramoje“ papildoma reikšmingu apibūdinimu: tai politinė jėga, kuri dirbo Lietuvai visu okupacijos laikotarpiu. Parodoma ir apie taip, kad Vilniaus eksperimentinės metalo pjovimo staklių mokslinio instituto ir bandomosios „Precizikos“ gamyklos žmonės net nėjo dirbti, nes vakar LKP CK sekretorių konferencijoje perskaitytas laiškas esą jų vardu, kuris įžeidžia savarankiškos LKP lyderius. Kolektyvas aptarė laišką, bandė išsiaiškinti jo autorius, jų nerado, tačiau pasmerkė ir pareiškė, kad juos reikia perduoti baudžiamajon atsakomybėn.⁵⁶ LKP *figūra* laidoje tampa dar aiškesnė: partiją kritikuoja „nematomi“ žmonės: nematomi – vadinasi, esantys užribyje.

Išlaikydama *figūros* apie konsolidaciją ir tautos palaikymą tęstinumą vasario 11-ąją „Panorama“ praneša apie savarankiškos LKP organizacijos steigimą Sniečkujė⁵⁷, taip pat apie partijos konferenciją Panevėžyje.⁵⁸ Vasario 13-ąją „Panorama“ rodo Vilniaus miesto plenumą.⁵⁹ Įpras-

⁵⁴ „Mes turime gerą pagrindą šiuo klausimu, Michailai Sergejevičiaui, turime daug komunistų, kurie palaiko mūsų pozicijas. Turime Partijos istorijos institutą, Vilniaus aukštąją partinę mokyklą ir kitus atributus, kurie gali mums padėti normaliam šios komunistų partijos funkcionavimui“, – kalbėjo Vytautas Kardamavičius. LKP (SSKP) atstovas plenumo. In: ВІСТУПЛЕНІЯ НА ПЛЕНУМЕ ЦК КПСС, *Правда*, 1990 02 09

⁵⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 235

⁵⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3728, l. 236

⁵⁷ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3729, l. 4–6

⁵⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3729, l. 7

⁵⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3729, l. 64–65

tus reportažus apie partijos procesus pagyvina siužetas apie partinius bilietus, kurių dizainą sukūrė V. Baginskas.⁶⁰ Vis dėlto, panašu, kad televizija neišlaiko LKP prestižo. Vasario 14-ąją „Panorama“ paviėšina TVR sociologinių tyrimų skyriaus sausio antrojoje pusėje atlikto tyrimo rezultatus: už Sąjūdį – 45 procentai, už savarankišką LKP – 32,1 procento.⁶¹

Likus vos penkioms dienoms iki rinkimų, „Panorama“ dar rodosi kaip LKP ruporas. Vasario 19 dieną žiūrovai išvysta keturis reportažus apie, kaip nurodoma, LKP žengiamus pirmuosius praktinės veiklos žingsnius ir vykstantį komunistų apsisprendimo procesą. Aurelijos Malakauskaitės siužete apie V. Beriozovo ir J. Poželos susitikimą su Elektrėnų elektrinės darbuotojais pasakojama, esą LKP CK biuro nariai nusprendė sužinoti, kuo žmonės gyvena, kas jaudina žmones, o patys darbuotojai ir veteranai esą neprisimena, kada tokio rango svečiai buvę atvykę, todėl gausiai rinkosi į susitikimą.⁶² K. Glaveckas ir M. Stakvilevičius susitiko Lentvario kilimų fabrike, „Kaitros“ gamykloje. K. Glaveckas išvis pareiškia nesąs politikas, o M. Stakvilevičiui rūpėjo bendražmogiški dalykai. Mindaugas Stakvilevičius ragino būti pakantesniems kito nuomonei, o K. Glaveckas paaiškino, kad 100 rublių pragyvenimo minimumas vienam žmogui galios, ir jis nemokės mokesčių.⁶³ Iš visur LKP lyderiai suvažiavo į Trakus, kur vyko išvažiuojamasis biuro posėdis. Jame A. Brazauskas pareiškia, kad per važinėjimus į Maskvą LKP nespėjo atsigręžti į žmones. Siužete paminima, kad į savarankišką LKP Trakų rajone iš buvusių 3 tūkstančių perėjo kiek daugiau nei 1 tūkstantis. Iškeliamas klausimas: o gal tiek užtenka? Taip pat posėdyje LKP lyderiai esą nagrinėjo partijos darbo klaidas, o po „Panamos“ bus parodytas dar platesnis siužetas.⁶⁴ Siužete apie LKP CK plenumą J. V. Paleckis Leonui Burokui pasako, kad kalbanti revo-

⁶⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 66

⁶¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 109

⁶² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 216

⁶³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 217

⁶⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 218

liucija baigėsi, dabar prasideda konkretūs veiksmai, o LKP galimybes rinkimuose įvertina kaip žymiai didesnes nei per praėjusius rinkimus.⁶⁵ O kitą dieną perskaitomas pranešimas apie plenumo priimtą LKP CK pranešimą: vėl raginama vienytis, kviečia AT ir MT artimiausiu metu pradėti oficialias derybas su SSRS vadovybe dėl nepriklausomos Lietuvos atkūrimo – derybos bus sunkios ir labai atsakingos.⁶⁶ LKP *figūra* „Panoramoje“ sustiprinama buitiniame lygmenyje: partijos nariai leidžia sau pareikšti, kad jie nėra politikai, kalba su žmonėmis apie jų išgyvenimo klausimus ir ruošiasi, kaip patys pabrėžia, sunkiam darbui – nepriklausomybės atkūrimui.

LKP *figūra* „Panoramoje“ papildoma reikšmingu dėmeniu: partija ima gręžtis į savo rinkėjus, komunikuoja su jais, ima pripažinti, kad per daug įniko į santykių aiškinimąsi su Maskva, o dalis partijos narių atvirai pareiškia net nesą politikai, taip auditorijai demonstruodami artumą su Lietuvos žmonėmis. Būtina nepamiršti ir to, kad LKP net istoriškai save atriboja nuo SSKP ir deklaruoja dirbusi Lietuvai ir gūdžiais okupacijos metais, partiją drįsta kritikuoti „nematomi“ žmonės, taigi tokie partijai nėra svarbūs.

„Prezidentinė“ rinkimų kulminacija

Vasario 24-osios rinkimus LKP pasitinka vis dar turėdama platų informacinį resursą, o „Panorama“, rodos, įprato būti LKP rupu, kas ilgainiui ima trukdyti atliekant misiją informuoti visuomenę. Rinkimų dieną „Panorama“ skelbia, kad pirmąkart „po 64 metų įvyko laisvi rinkimai. Savo kandidatus iškėlė LKP ir Sąjūdis, socialdemokratai ir demokratai, krikščionys demokratai, kitos partijos ir judėjimai.“ Laidoje vėl rodomas balsuojantis A. Brazauskas, kurį gauda daug žurnalistų. Pareiškia, kad jaudinasi dėl rinkimų Kaišiadoryse, kur yra iškeltas. R. Jankauskas, parengęs reportažą iš Kaišiadorių, „objektyvumo dėlei“ praneša, kad ten ne visi galėjo balsuoti už Brazauską ar kitus du kandidatus,

⁶⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 218

⁶⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3729, l. 243

nes yra priskirti kitai apygardai. Esą dar iki rinkimų žmonės klausė, kaip būtų galima balsuoti už A. Brazauską, bet tos rinkimų apygardos atstovai turėjo atsakyti, kad įstatymai tokios galimybės nenumato.⁶⁷ Pažymima, kad šiandien pasirodė LKP laikraščio „Tiesa“ numeris su vedamuoju⁶⁸, kuris pažeidžia rinkimų įstatymo straipsnį, tačiau „Panorama“ pamini, kad ne tik „Tiesa“ galėjo nusizengti, perskaitoma, kad LKP CK biuras nuo tokio „Tiesos“ poelgio atsiriboja. Kartu pridedama, kad ir „Respublika“, šiandien paskelbusi interviu su Algimantu Gurecku agituojant prieš kai kuriuos kandidatus.⁶⁹

Po vasario 24 dienos rinkimų paaiškėjo, kad iš 141 deputato išrinkti 90: 72 iš jų – remiami Sąjūdžio.⁷⁰ „Pirmą kartą po 50 metų valdymo komunistai Lietuvos parlamente nebeturi daugumos. Ką apie tai mano Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas, Lietuvos komunistų lyderis Algirdas Brazauskas?“ – klausia V. Kvietkauskas.⁷¹ Tokia žinia ir toks klausimas yra suprantami, tačiau pabrėžtina viena įdomi ypatybė: buvau užsiminęs apie naujienų atrankos kriterijus, tad čia vėl išlenda „Panoramos“ teikiama pirmenybė komunistams, tik po to „Panorama“ rodo reportažą iš Sąjūdžio. Laidoje A. Brazauskas teigia, kad nereikia nei džiaugtis, nei liūdėti, esą svarbiausia, kad išrinktieji dirbtų Lietuvai, o jis pats iškeliauja į Maskvą, sovietų Aukščiausiąją Tarybą, spręs „daug Lietuvai svarbių klausimų“. Tarp eilučių galima suprasti tokią mintį: išrinktoji Aukščiausioji Taryba, kurios dauguma yra Sąjūdžio, dar neaišku, ar dirbs Lietuvai, o komunistai, jei dar konkrečiau – A. Brazauskas, jau dabar dirba Lietuvai. Kartu su A. Brazausko *subfigūra* LKP *figūra*

⁶⁷ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3730, l. 77–78

⁶⁸ „Gerbiami rinkėjai! Į nepriklausomybę žengiančiai Lietuvai istoriškai būtina savarakiškos LKP remiamų kandidatų išmintis, realizmas, sugebėjimas palaikyti konstruktyvius dialogus su įvairiomis politinėmis jėgomis. Balsuodami už mūsų remiamus kandidatus, gerai pažįstančius Respublikos politinį, ekonominį, socialinį, kultūrinį gyvenimą, balsuosite už realistišką ir brandžią tolimesnio Lietuvos atgimimo programą, už savo ateitį.“ In: Šiandien renkame respublikos parlamentą. *Tiesa*, 1990 02 24

⁶⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3730, l. 85

⁷⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3730, l. 102

⁷¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3730, l. 103

„Panoramoje“ rodosi kaip prioritetinis informacijos, nuomonių šaltinis ir, svarbiausia, darbui už Lietuvą pasiruošusi politinė jėga.

Tuo įsitikinti „Panoramos“ žiūrovai gali kovo 1-ąją išvydę siužetą apie komisijos nepriklausomybės planui kurti posėdį. A. Brazauskas sako, kad ji toliau tęsia savo darbą, svarstomos galimybės pradėti derbas dėl nepriklausomybės atstatymo. Diskutuojama dėl nepriklausomybės atkūrimo mechanizmo, ar reikia referendumo.⁷² Prasideda ir diskusija dėl būsimos vyriausybės: „Vilmos“ gamyklos generalinis direktorius R. Jasinavičius akcentuoja, kad vyriausybė turėtų būti sudaryta iš kompetentingų žmonių, nepaisant jų įsitikinimų.⁷³ Negalima to nesuprasti kaip nuorodos į LKP veikėjus – kitaip tariant, Sąjūdis, nors ir turi daugumą, bet turės kviesti kompetentingus asmenis, kurie yra komunistai. Kovo 2-ąją Kazimieras Antanavičius pasako aiškiau: Vyriausybę turi sudaryti tik komunistai, nes jie gali valdyti, o įstatymus leisti reikia parlamentarams.⁷⁴ J. V. Paleckis nuramina: vyriausybė bus koalicinė – svarbiausia, kad joje būtų žmonės, norintys ir sugebantys Lietuvai padaryti gero.⁷⁵ LKP *figūra* pasibaigus rinkimams ima švelnėti: partija dirba Lietuvai, bet nevengiama svarstyti, kad gal dirba Lietuvai ne tik komunistai. Vis išlendančius pokario nusikaltimus, su kuriais neabejotinai susijusi ir LKP, primenančius žmones „Panorama“ bando tildyti, taip neleisdama LKP *figūrai* laidoje įgauti kriminalinės partijos atspalvį. Taigi „Panoramoje“ parodoma ir žiūrovui potencialiai autoritinga Tėvo Stanislovo (Mykolo Dobrovolskio) pozicija: „Jėzus Kristus bendradarbiavo su muitininkais ir buvo apšauktas. Kaip galima mūsų brolius komunistus kaltinti, kad jie sudarinėjo sąrašus tremtinių. Svarinskas negyvena Lietuvoje. Gaila. Parodytume, kiek meilės Lietuvoje. Vadovai myli savo tautą.“⁷⁶ Tokia žinutė taip pat parodo, kad net ir

⁷² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 5

⁷³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 11

⁷⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 35

⁷⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 36

⁷⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 18–19

politiniam balansui keičiantis „Panorama“ konstruoja priešingą įvaizdį: nors laimėjo Sąjūdis, žmonės palaiko LKP.

Paaikėjus, kad kovo 12-ąją bus šaukiamas II SSRS liaudies deputatų suvažiavimas, deputatas E. Vilkas sako, kad Maskva visada lenktyniauja, o mums esą nereikia skubinti vietinės AT pirmojo posėdžio, kaip neva nori išrinktieji deputatai.⁷⁷ Derėtų suprasti, kad skuba šaukti naujosios AT sesijos, kuri spėtų prieš suvažiavimą paskelbti nepriklausomybę, posėdį padėtų išvengti situacijos, kai suvažiavime priimti teisės aktai eliminuotų bet kokią galimybę sklandžiai atkurti šalies nepriklausomybę. Nepriklausomos Lietuvos pasiuntinys Jungtinėse Valstijose ir prie Šventojo Sosto Stasys Lozoraitis telefonu „Panoramai“ teigia, kad Lietuvoje laimėjo pažangios jėgos, o jau netrukus bus ir pripažinimas.⁷⁸ Kadangi rinkimų rezultatai parodė, kad LKP daugumos AT netenka, CK biuro posėdyje nuspręsta likviduoti LKP organizacijas vidaus reikalų, valstybės saugumo, muitinių organizacijose, teisingumo ministerijos, prokuratūros, valstybės kontrolės ir valstybinio arbitražo organuose, teismuose. Turint mintyje, kad toks pageidavimas buvo išreikštas dar sausį, veiksmas atrodo kaip „gumos tempimo“ kulminacija, kurios po daugiau nei mėnesio žiūrovai nepastebėjo. Aptartas ir rinkimų dienos „Tiesos“ numeris: „tai nebuvo tyčinė laikraščio pozicija, o apmaudi klaida, dėl kurios redakcijos kolektyvas labai apgailestauja.“ Biuro nario R. Ozolo pareiškimas: išrinktas parlamentaru jis išeina iš LKP CK ir biuro sudėties.⁷⁹

Keičiantis politinei pusiausvyrai „Panorama“ pratinasi nušviesti ir Sąjūdžio veiklą, tačiau sunkiai pavyksta. Kovo 5-ąją N. Steiblienė rengia reportažą apie Sąjūdžio deputatų klubą, kuriame diskutuojama dėl būsimos AT darbo, derinami klubo dokumentai. Tačiau žurnaliste Virgilijaus Čepaičio pasiūlymu išprašoma, o žiūrovams pareiškia: „Tad reportažas taip ir liko – nebaigtas...“⁸⁰ Panašūs atvejai kartosis. Tačiau

⁷⁷ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 38

⁷⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 39

⁷⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 40–41

⁸⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 106

V. Martišauskas netrukdomai parengia reportažą apie Sąjūdžio seimo sesiją kovo 8-ąją.⁸¹

„Panoramai“ mielesnė darbo aplinka pas komunistus – netrukdoma rengia ir rodo sužetą iš deputatų komunistų pasitarimo kovo 6-ąją, kur netgi pabrėžiama, kad komunistai vienos nuomonės nemėgins piršti, o Sąjūdžiui netrukdyt.⁸² LKP *figūra* „Panoramoje“ tampa kiek kitokia: partija supranta rinkimų rezultatus ir atsitraukia, pripažįsta demokratiją. Tačiau kaip suprasti tokią demokratijos grimasą, kai toje pat laidoje perskaitomas pranešimas apie laiškus ir telegramas, plaukiančias iš įvairiausių Lietuvos vietų į AT prezidiumą – esą visų autorius jaudina Lietuvos likimas ir ateitis, kurioje žymus vaidmuo teks demokratiškai išrinktos AT pirmininkui, taigi juo žmonės nori matyti A. Brazauską: Tauragės rajone surinkta 1134 parašai, Molėtų rajone – 1124. Laiškai plaukia iš Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Panevėžio, Anykščių, Raseinių, Mažeikių ir kitų vietų.⁸³ Taigi čia įsisiūbuoja, galime pavadinti, operacija „Prezidentas“. Čia, galima sakyti, stipriai nuo LKP *figūros* atsiskiria A. Brazausko *subfigūra*, kuri įgauna realią, neva skaičiais pamatuojamą tautos paramą. Kuo operacija „Prezidentas“ baigsis, paaiškės netrukus. Visgi dar toje pat laidoje A. Brazausko prezidentinę ateitį kiek stabdo S. Pabedinsko pokalbis su Panevėžio valstybinės kooperatinės statybiinių konstrukcijų gamyklos direktorius Vladu Vilku. Šis sako, kad parlamentarų valia spręsti, kas vadovaus parlamentui ir kas bus prezidentas. Beje, prezidento šiuo metu dar nereikia įsivesti, o dabartinis vienvaldis lyderis – A. Brazauskas, tačiau nepriklausomoje Lietuvoje jau reikėtų alternatyvaus kandidato, galėtų būti K. Motieka.⁸⁴ Kovo 7 dieną pasirodo V. Preidytės reportažas: Vilniaus universiteto sociologai sako, kad Lietuvai labai reikia prezidento – nesvarbu, jis partinis ar nepartinis.⁸⁵

⁸¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 181

⁸² Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 135–136

⁸³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 137

⁸⁴ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 138

⁸⁵ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f0, R-981, ap. 16, b. 3731, l. 171

TVR darbuotojai ima jausti, kad operacija „Prezidentas“ nedera su žurnalistinio darbo principais. „Šiuo ypač atsakingu metu kažkokioms anoniminėms jėgoms knieti uždėti aureolę konkreitiems asmenims, organizuojamos parašų rinkimo kampanijos dėl prezidento rinkimų. Tačiau jokioje demokratinėje šalyje nebus keliamas kpoandidas į prezidentus prieš tai, kol nenustatytas pats prezidento instituto juridinis statusas“, – komentare „Panoramoje“ sako A. Jokubėnas. – Prie tokios toli gražu nevienijančios Lietuvos žmones (akcijos) prisideda ir kai kurios masinės informacijos priemonės. Net jau TVR komiteto Sąjūdžio taryba nuo šios kampanijos atsiriboja, kad galėtų parlamentas normaliai funkcionuoti.“⁸⁶ Kovo 11 dieną A. Brazauskas, klausiamas kaip kandidatas į Aukščiausiosios Tarybos pirmininkus, sakė, kad „surinkta apie 100 tūkstančių parašų, aš jų neskaičiau. Tai yra žmonių nuomonė ir jokio darbo nei partine, nei kokia kita linija, jokio spaudimo ar skatinimo tikrai nebuvo.“⁸⁷ Kovo 15 dieną „Panoramoje“ perskaitomas LKP CK kreipimasis į Lietuvos žmones, kuriame dėkojama už parašus su tikslu palaikyti A. Brazauską. „Tačiau tolesnis parašų rinkimas galėtų atsiliiepti Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimui“, – priduriama.⁸⁸

„Panorama“ nemaža dalimi ir dėl šios istorijos sunkiai atranda kalbą su naująja AT dauguma. Kovo 10-ąją V. Preidytė, rengdama reportažą apie Sąjūdžio deputatų klubo atvirą posėdį, nustemba negalinti dirbti ten, kur jai geriau surinkti informaciją. „Žurnalistams buvo leista dirbti balkone. Ką gi, balkone, tai balkone, koks skirtumas, svarbu viešumas“, – pasakoja V. Preidytė ir klausia, ar bus viešumas sesijoje. Deputatai sutaria, kad radijas transliuos iki vidurnakčio, o televizija tiek, kiek galės. O didžiausia intriga, ar rytoj į salę rinksis naujoji AT, nes dar liko neišrinktų deputatų.⁸⁹ „Panorama“ dar rodo LKP Vilniaus miesto partinę

⁸⁶ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3731, l. 186–187

⁸⁷ Antrojo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 199003 11, [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251075>, [Tikrinta 2023 05 20]

⁸⁸ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, b. 3732, l. 94–95

⁸⁹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3731, l. 236

konferenciją, kur B. Genzelis kalba, kad Vilniaus mieste partijos narių sumažėjo triskart iki 15 tūkstančių, bet partija apsilavė nuo SSKP šalininkų ir tų, kurie kovojo prieš kitaminčius. Kalbėjusieji ragino komunistus visokeriopai remti naują respublikos parlamentą.⁹⁰ LKP *figūra* susilpnėja: partija remia naująją AT daugumą ir yra pasiruošusi dalyvauti politikoje pagal naujas sąlygas.

Tą pat kovo 10-ąją naujoji Aukščiausioji Taryba pradeda darbą, kitą dieną – skelbia nepriklausomybės atkūrimą. Kovo 12-ąją „Panoramoje“ aptardama AT nagrinėjamas klausimas parodo V. Beriozovo prašymą AT, kad ji atiduotų LKP CK laiškus ir telegramas, adresuotas A. Brazauskui, nes jis jų dar neskaitė. Rodydama gautos korespondencijos kiekius N. Steblienė komentuoja: „Pluoštų pluoštai“.⁹¹ Nusilpus LKP *figūrai*, vis dar ryški A. Brazausko *subfigūra*, jau pamatuojama ne tik skaičiais, bet ir konkrečiais „pluoštų pluoštais“. Tai galutinai perpildė naujosios AT daugumos atstovų kantrybės taurę, šie atvirai reikalauja TVR pirmininko D. Šniuko atleidimo.⁹² Kovo 13 dienos „Panoramoje“ pranešama: „Sesijos didžiosios pertraukos metu grupė Lietuvos Respublikos parlamentarų atvyko į Televizijos ir radijo komitetą ir pasiūlė naują mūsų įstaigos vadovo kandidatūrą – Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio seimo tarybos narį Algirdą Kaušpėdą. Po trumpo pasikeitimo

⁹⁰ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3731, l. 239

⁹¹ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3732, l. 21–22

⁹² „Mes, grupė Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatų, reiškiamo susirūpinimą padėti Radijo ir televizijos komitete, kurio veikla nedidina stabilumo ir rimties šiuo itin atsakingu Lietuvai laikotarpiu. Manytume, kad Radijo ir televizijos komitetui reikalingi naujai ir atsakingai mąstantys vadovai. Siūloma pakeisti dabartinių Lietuvos radijo ir televizijos komiteto pirmininką.“ Pasirašė 20 deputatų: <...> Deputatai A. Patackas, V. Terleckas, V. Žiemelis, Z. Vaišvila, A. Januška, A. Karoblis, A. Saudargas, V. Povilionis, A. Ambrazevičius, V. Jarmolenka, V. Katkus, A. Taurantas, E. Jarašiūnas, R. Astrauskas, (neperskaitau vienos pavardės), E. Gentvilas, S. Malkevičius, V. P. Plečkaitis, L. N. Rasimavičius, E. Zingeris“, – AT deputatė Kazimiera Danutė Prunskienė skaito deputatų kreipimąsi. In: Septintojo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990 03 13, [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251088>, [Tikrinta 2023 05 20]

nuomonėmis deputatai vėl išvyko į sesijos posėdį.⁹³ Kitą dieną „Panorama“ be komentarų rodo AT sesijoje besiaiškinantį D. Šniuką: „Dukart buvo atvažiuavę (vieną sykį manęs nebuvo) labai garbingi žmonės, Aukščiausiosios Tarybos deputatai. Aš juos visus pažįstu, visus gerbiu. Bet jie neturi oficialių įgaliojimų, truputį skuba, kelia lyg ir mitinginį erzelių ir panašiai. Man susidaro keistas įspūdis. Kažkada mes buvome praverdžiuojami sąjūdininkų lizdu, dabar tampam kitokiu lizdu, dėl kurio taip forsuotai reikia imtis sankcijų.“⁹⁴

Taigi po rinkimų LKP *figūra* „Panoramoje“ sumenksta iki bruožų palaikyti demokratiją, diskutuoti dėl politinės ateities nebe iš galios, o iš eilinio diskusijos dalyvio pozicijos, tačiau nepamirštama priminti, kad LKP ir jos lyderis A. Brazauskas dirbo ir tebedirba Lietuvai. Būtent A. Brazausko *figūra* kovo mėnesį ima darytis vis autonomiškesnė: politiko adresu „Panorama“ nukreipia konkrečiai apibrėžiamą tautos paramą A. Brazauskui, tauta neva ima reikalauti jo lyderiavimo, nors rinkimų rezultatai parodė ką kita. Po rinkimų, kuriuos laimi Sąjūdis, „Panoramai“ ir TVR leidžiama suprasti, kad pasikeitė žaidimo taisyklės: trukdo rinkti informaciją, o galiausiai reikalauja TVR vadovybės pasikeitimo.

Išvados

Išanalizavus informacinės laidos „Panorama“ tekstus, paaiškėja, kad Lietuvos televizijos informacinė laida „Panorama“, net ir panaikinus vienpartinę sistemą, vykstant rinkiminei kampanijai, toliau dažniausiai kliovėsi LKP autoritetu. Tekstų analizėje nustatyta, kad pagrindinė *figūra* yra LKP, tačiau kartais nuo jos atsiskiria partijos lyderio A. Brazausko sub*figūra*, tad išskirtina žemiau punktais išskirstyta LKP *figūros* „Panoramoje“ charakterizacija.

1. 1990 metų sausį „Panorama“ sparčiai plėtoja naratyvus, pildančius savarankiškosios LKP *figūros* turinį.

⁹³ Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, b. 3732, l. 46

⁹⁴ Aštuntojo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba. 1990 03 14, [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251089>, [Tikrinta 2023 05 20]

- Partija drąsi prisiimti atsakomybę už tautos ir valstybės likimą, bet mato būtinybę įtikinti tuo auditoriją.
 - A. Brazauskas – politinis lyderis, kuris turi užtikrintą tautos paramą.
 - Partija nuoširdžiai atsinaujina ir reformuojasi, nes taip nori ne tik partijos nariai, bet ir visa tauta.
 - A. Brazauskas – išmintingas derybininko ir atsargus politikas.
 - A. Brazauskas – tautos geidžiamas **prezidentas**.
 - Partija konsoliduoja daugiatautę visuomenę, o ši besąlygiškai palaiko partiją.
 - Partija yra pakanti kitai nuomonei, bet tikros demokratijos tautai reikalauti dar per anksti.
2. 1990 metų vasarį partijos figūra pasipildo naujais charakteriais.
- Partija yra ta politinė jėga, kuri dirbo Lietuvai visu okupacijos laikotarpiu.
 - Partija domisi, kas rūpi rinkėjams, aktyviai dalyvauja susitikimuose.
 - Partiją kritikuoja „nematomi“ žmonės.
 - Partijos lyderiai ima akcentuoti, kad jie ne politikai, domisi buitinais žmonių klausimais.
3. 1990 metų vasario pabaigoje– kovo pradžioje LKP figūra ima menkti, o A. Brazausko *subfigūra* darosi vis savarankiškesnė.
- Tačiau partija dar kurį laiką išlieka prioritetiniu informacijos, nuomonių šaltiniu.
 - Partija leidžia svarstyti, kad Lietuvai gali dirbti ne tik savarankiškieji komunistai, tačiau akcentuojamas partijos narių ir lyderių darbas ir atsakomybė.
 - Parama A. Brazauskui įgauna realią, tūkstančiais parašų, vėliau ir „pluoštų pluoštais“ pamatuojamą paramą.

Pastebėtina, kad neretai žurnalistai neslėpė simpatijų arba perduodavo emocingus teigiamus reportažų herojų vertinimus LKP ir A. Brazausko atžvilgiu. Kartais pastebėtinas ir LKP veikėjų direktyvumas TVR atžvilgiu, kai, pavyzdžiui, perduodami politikų pageidavimai. To-

kia turinio tendencija prasilenkia su laisvėjimo padiktuota žurnalistinio objektyvumo logika. Kita vertus, TVR, taigi ir „Panoramos“ pavaldumas nesikeičia, lieka galioti ilgainiui susiformavusi darbo tvarka. Nors toks turinys trumpalaikėje perspektyvoje nepadėjo LKP gauti daugumos demokratiškai išrinktoje AT, jis padėjo pagrindą savarankiškajai LKP toliau dalyvauti politiniame lauke ir po dvejų metų vykstančiuose rinkimuose gauti ir daugumą 1992 metų Seime, ir Prezidento postą.

Literatūra

Giroud Jean-Claude, Panier Louis. *Semiotika: diskurso analizės teorija*. Vertė Saulius Žukas. In: *Baltos lankos*, Nr. 1, Vilnius, 1991, p. 119–162

Jakubowicz Karol. Rude Awakening Social and Media Change in Central and Eastern Europe. In: *Javnost - The Public*, 8:4, 2001, p. 59–80

Mikonis-Railienė Anna, Šukaitytė Renata, Martišius Mantas, Stonytė Renata. *Politinis lūžis ekrane: (po)komunistinė transformacija Lietuvos dokumentiniame kine, videokronikoje ir televizijoje*, Vilnius, 2020, 374 p.

Pečiulis Žyngintas. Sovietinės televizijos diskurso daugialypumas: oficialumo ir nuoširdumo drama. *Informacijos mokslai*, Nr. 63, Vilnius, 2013, p. 113–128

Sparks Colin. Media systems in transition: Poland, Russia, China. In: *Chinese Journal of Communication*, 1:1, 2008, p. 7–24

Vaišnys Andrius. *Žurnalistikos potvynis. Lietuvos žiniasklaidos sistemos kaita 1986–1990*. Vilnius, 2020, 480 p.

Vaitelė Tomas. „Atgimimo bangos“ iššūkis sovietų informacinei sistemai: Sąjūdžio laida kaip atviras protesto laukas politinių pokyčių kontekste (1988 m. – 1990 m.). In: *Žurnalistikos tyrimai*, Nr. 14, Vilnius, 2020, p. 135–170

Šaltiniai

Informacinės laidos „Panorama“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3670–3671, 3725–3732

SSRS televizijos ir radijo komiteto įsakymas. Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), f. 1771, ap. 278, b. 267, l. 1–8

Meninės publicistinės laidos „Veidrodis“ tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3678

Laidų „Spaudos konferencija“, „LKP – apsisprendimo metas“ bei proginių laidų tekstai. LCVA, f. R-981, ap. 16, b. 3700, l. 220, 228, 234, 243, 249, 256, 262, 269.

Kratulis Algirdas. Mūsų radijo šiandiena ir truputis rytdienos. *Kalba Vilnius*, Nr. 32, 1989 08 04

Ganusauskas Edmundas. Netikėtos permainos, *Lietuvos rytas*, 1990 01 16
О решениях XX съезда Компартии Литвы, *Правда*, 1990 02 08

Выступления на Пленуме ЦК КПСС, *Правда*, 1990 02 09

Šiandien renkame respublikos parlamentą. *Tiesa*, 1990 02 24

Antrojo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990 03 11, [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251075>, [Tikrinta 2023 05 20]

Septintojo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990 03 13, [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251088>, [Tikrinta 2023 05 20]

Aštuntojo posėdžio stenograma. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba. 1990 03 14, [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.251089>, [Tikrinta 2023 05 20]